

Žiarna, Miriam

Detská piesňová tvorba Jána Valaššana-Dolinského

Musicologica Brunensia. 2025, vol. 60, iss. 1, pp. 121-142

ISSN 2336-436X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/MB2025-1-7>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.82320>

License: [CC BY-SA 4.0 International](#)

Access Date: 01. 07. 2025

Version: 20250627

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Detská piesňová tvorba Jána Valaštána-Dolinského

Ján Valaštan-Dolinský's Children's Songs

Miriám Žiarna / miriam.ziarna@ku.sk

Faculty of Education, Catholic University, Ružomberok, SK

ORCID ID: 0000-0002-3878-0992

Abstract

Ján Valaštan-Dolinský (1892–1965) was a versatile artist and culturally and socially oriented. As a passionate music teacher, conductor and composer, he devoted a large part of his work to the arrangement of folk songs for the needs of music education in national, folk and primary schools and the development of children's choral singing. The manuscript also contains several artificial songs for children, which he dedicated to his grandchildren and which are unknown to the public. In the introduction of the paper, we will present the origin and development of children's song in a historical-social and music-pedagogical context, then we will briefly introduce the personality of Ján Valaštan-Dolinský and the main focus will be on the analysis and comparison of the found versions of children's song manuscripts and the possibilities of their application in the stages of music education.

Key words

Ján Valaštan-Dolinský, children's artificial song, autograph, analysis and comparison, stage of education

Slovenská detská umelá piesňová literatúra v historickom kontexte

„Je potrebné si uvedomiť, že do roku 1918 nebola slovenčina úradným jazykom a počiatky slovenského hudobného školstva siahajú do 20. rokov 20. storočia. Najvhodnejšou cestou pre komunikáciu s detským interpretom i poslucháčom v materinskom jazyku bola ľudová pieseň..., pretože kvalitné detské literárne texty, vhodné pre tvorbu umelej piesne absentovali.“¹

Prínosom štúrovského záujmu o detskú literatúru bolo, že bola písaná spisovnou slovenčinou a začalo vydávanie zábavníka pre deti *Zornička* (1846 – 1847, 1864 – 1865, 1871) *Slávik* (1864 – 1865) a *Včielka* (1878 – 1883), v ktorých sa publikovala vhodnejšia literatúra pre deti oproti moralizátorsko-konzervatívnej poézii predchádzajúceho obdobia.² Svoje verše v nich uverejňovali A. Horislav Škultéty, J. Kadavý, K. Kuzmány, J. Záborský, P. Zátureský, A. Sládkovič, L. V. Rizner a iní.³

Skladateľov, ktorí sa venovali zbieraniu a úprave slovenských ľudových piesní alebo tvorbe umelých piesní hymnického a revolučného charakteru, ktoré po deklamačnej stránke a básnickej časomieri vychádzali z ľudovej piesne,⁴ možno rozdeliť na dve generácie. Prvú, staršiu generáciu reprezentujú: Ján Kadavý (1810 – 1833), Emil Bohuslav Laciak (1852 – 1891), Michal Laciak ml. (1860 – 1954), Karol Ruppledtd (1840 – 1909), Štefan Fajnor (1844 – 1909), Ján Meličko (1846 – 1926), Blažej Bulla (1852 – 1919), Milan Lichard (1853 – 1935), Miloslav Francisci (1854 – 1926), Ľudovít Izák alias Miloš Lihovecký (1862 – 1927) a druhú, mladšiu Dezider Lauko (1872 – 1942), Miloš Ruppeldt (1881 – 1943), Gustáv Koričánky (1886 – 1947), Ján Valašťan-Dolinský (1892 – 1965), Jám Krasko-Zápotocký (1893 – 1967), Vojta Kopecký (1895 – 1939) a iní.^{5, 6}

Väčšina pochádzala z radov inteligencie rôznych profesií, čo sa prejavovalo v absencii profesionálneho hudobného vzdelania. Mnohí z nich sú autormi spevníčkov, vencov a venčekov alebo učebníc hudobnej výchovy pre ľudové školy, v ktorých sa odráža poplatnosť dobovým nábožensko-výchovným a národnobuditeľským cieľom, bez hlbšieho

1 PROCHÁZKOVÁ, Martina. *Zefektívnenie výučby predmetu hlasová výchova v študijnom programe 1.1.5 „Predškolská a elementárna pedagogika“ prostredníctvom motivácie, kreativity a integrácie*. Dizertačná práca, vedúci Irena Medňanská. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta, Katedra hudby, 2010, s. 64.

2 SLIACKY, Ondrej. *Dejiny slovenskej literatúry pre deti do roku 1960*. Bratislava, Literárne informačné centrum, 2013, s. 27–43.

3 Ibid, s. 32–33.

4 BANÁRY, Boris. Piesňová tvorba Ľudovíta Vansu, Milana Licharda a Miloša Lihoveckého v kontexte hudby slovenského národného obrozenia. In ZEMKO, Ján (ed.). *Vznik a vývin umelej piesne na Slovensku od 19. storočia a jej integrácia vo vzdelávacích a prezentačných programoch umeleckého školstva*. 1. Banská Bystrica: Katedra vokálnej interpretácie FMU AU v Banskej Bystrici a ŠVK – Literárne a hudobné múzeum v Banskej Bystrici, 2010, s. 23.

5 KOČIŠOVÁ, Renáta. Estetické myslenie u dvoch generácií priekopníkov slovenskej hudby Európy „Lieder- tafel“ a domáci kult ľudovej piesne. In KOPČÁKOVÁ, Slávka – KVOKAČKA, Adrián (eds.). *Súradnice estetiky, umenia a kultúry III: európske estetické myslenie a umelecká tvorba: pramene, metamorfózy a ich relevancia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2018, s. 168.

6 Do inštruktívnej literatúry možno zaradiť prvé slovenské umelé piesne pre spev a klavír *Piesne sokolov tatranských* (1868) od J. Vansu, zbierku *Jonášove piesne* (1912) od M. Licharda, cyklus *Túžby* (1926) od V. Figaša Bystrého, *15 piesní v ľudovom slohu pre spev a klavír* (1935) od L. Lehotskej-Križkovej, *Kvet na orgováne* 5 piesní pre stredný hlas so sprievodom klavíra (1955) od M. Lihoveckého.

zohľadnenia psychiky detí, ich vnímania a prežívania. Prevažujú jednoduché piesne napodobňujúce ľudové vzory, prípadne originálne ľudové piesne, upravované pre jednohlasný alebo viachlasný spev a capella alebo so sprievodom nástroja.⁷

V roku 1873 vyšla 1. časť prvej slovenskej učebnice hudobnej výchovy *Malý spevák* od J. Kadavého, ktorá obsahuje aj 5 jednoduchých umelých detských piesní na text A. Horislava Škultétyho, M. Dumného, J. Kadavého a K. Kuzmányho.

Školský zákon z roku 1868 dovoľoval výučbu v národnom jazyku, ale z dôvodu ponížujúcich opatrení a prenasledovania prevažovali v školách cirkevné spevníky ako napr. *Ježiš Priateľ dieťok* (1911) od Š. Janovčika a iné.⁸ Za pozoruhodný školský spevník môžeme považovať zbierku jedno-, dvoj- a štvorhlasných ľudových, duchovných, svetských, umelých piesní od Juraja Babku po názvom *Fialôčky* (1909), ktorá obsahuje 60 jednoduchých detských umelých piesní na básne M. Braxatorisa, A. Horislava Škultétyho, V. Sládka a iných, ale aj samotného autora.⁹

Vznikom Československej republiky (1918) došlo k miernemu pokroku a zlepšeniu situácie rozvíjaním kultúrnej, spolkovej, osvetovej a publikačnej činnosti,¹⁰ ako napríklad obnovením vydávania detských časopisov *Včielka*, *Novinky pre slovenské dieťky*, *Oriešky*, *Slniečko*, *Dobré slovo*, v ktorých sa objavoval tradičný didakticko-utilitárny prúd veršovanej literatúry R. Urama-Podtatranského, M. Braxatorisa-Sládkeviča, L. Podjavorinskej a iných.¹¹

V medzivojnovom období vychádzali prevažne učebnice a spevníky s ľudovými piesňami, ale v *Učebnici spevu pre školy obecné* (1922) od M. Schneidera-Trnavského¹² sa nachádza jeho 5 umelých piesní z cyklu *Zo srdca* (1920) a umelé piesne od K. Kuzmányho a V. Tomášika.¹³ V roku 1923 vyšli *Rečňovanky a spievanky pre detské opatrovne* od J. Klča, v ktorých sa nachádza okrem básničiek 9 znotovaných melódií na texty prírodnej a vlasteneckej tematiky.

Rok 1927 predstavuje novú etapu vo vývoji detskej literatúry, najmä čo sa týka jej umelecko-emancipačného smerovania bez presadzovania didakticko-utilitárnej funkcie a do popredia sa dostáva jej humánne poslanie a národný aspekt. Tradičný prúd veršovanej tvorby zastupuje L. Podjavorinská, P. Pavol Zghút-Vrbický, S. Sakalová a mladšiu generáciu D. Štubňa-Zámotský a M. Rázusová-Martáková.¹⁴

7 HOCHÉL, Peter. *Slovenský skladateľ deťom. Tvorba do roku 1945*. Dizertačná práca, vedúci Boris Banáry. Ružomberok: Katolícka univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra hudby, 2006, s. 52.

8 SEDLICKÝ, Tibor. Pohľad na historický vývoj spevníkov, učební a metodických príručiek pre vyučovanie hudobnej výchovy na základnej škole na Slovensku. In LIPTÁK, Teodor (ed.). *Učebnice, učebné pomôcky a programy pre hudobnú výchovu*. Prešov: Katedra hudobnej výchovy Pedagogickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika Prešov, 1993, s. 35–36.

9 HOCHÉL, Peter. Slovenská vokálna tvorba pre deti pred vznikom 1. ČSR. In BOŽEKOVÁ, Martina – KUCIANOVÁ, Anna (eds.). *Pramene slovenskej hudby IV. Zborník vedeckých štúdií*. Martin: Slovenská národná knižnica a Slovenská národná skupina IAML, 2014, s. 100.

10 GREGOR, Vladimír – SEDLICKÝ, Tibor. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha: Supraphon, 1973, s. 161.

11 SLIACKY 2013, op., cit, s. 85.

12 GREGOR – SEDLICKÝ 1973, op., cit., s. 164.

13 *Hoj vlast' moja, Junák, Drotárik, Mám ja kosu nakutí, Večerná modlitba a Najkrajší kvet*.

14 SLIACKY 2013, op., cit., s. 179.

Počas Slovenského štátu (1938) a počas druhej svetovej vojny sa zhoršilo sociálne postavenie ľudu a literárna i hudobná tvorba pre deti musela čeliť kultúrnej klerikalizácii a ideologickému tlaku, čo sa prejavovalo prevahou náboženských a nacionalistických námetov.¹⁵ Zákaz používania učebníc, spevníkov českých autorov vyriešili spevníky J. Valašťana-Dolinského a J. Geryka, ktoré obsahujú prevažne ľudové piesne, ale v roku 1941 vyšli učebnice *Mladý spevák* od L. Stančeka a J. Vronča a *Spevy našich detí* od J. Webbera a F. Melkoviča, ktoré okrem ľudových piesní obsahovali už aj umelé piesne vlasteneckého a duchovného charakteru odkazujúce na kresťanské tradície.¹⁶

Ukončením druhej svetovej vojny (1945) došlo k novému politicko-spoločenskému rozdeleniu štátov, vzniku Československej republiky ako ľudovodemokratického štátu so socialistickou orientáciou a obnove katastrofálnej situácie.¹⁷ Zásahom komunistickej ideológie do spoločenského a kultúrneho života po roku 1948 došlo k zrušeniu časopisov *Slniečko* a *Priateľ dieťaťa* z dôvodu nevyhovujúceho národno-kresťanského zamerania.¹⁸ V školách sa používali učebnice a spevníky z povojnového obdobia editorov Š. Kator, V. Fedor, T. Sedlický, L. Kopinová, v ktorých sa okrem ľudových slovenských, českých a inonárodných piesní nachádzajú aj umelé piesne slovenských autorov ako L. Burlas, Š. Kantor, F. Alvin, D. Kardoš, T. Hirner, J. Matuška, O. Francisci, L. Galko, O. Ferenczy, J. Meier, J. Letňan a iní. Mnohé obsahujú neaktuálne texty propagujúce budovateľskú ideológiu ako *My sme iskry, iskričky* od V. Neumanna, *Pionieri pochodujú* od Š. Kantora, *Pionierska* od J. Pauera, *Pieseň šťastných detí* od D. Kardoša a iné.

Vo vychádzajúcich časopisoch *Zornička* (1948), *Ohník* (1948), *Včielka* (1958) prezentovali svoju tvorbu básnici, ktorí obohacovali poéziu o nové a svojské podnety,¹⁹ čo v 50.–60. rokoch vyústilo do fenoménu detského aspektu, ktorý sa v poézii prejavil hrovou lyrickou fantáziou, nonsensom a jazykovou tvorivosťou, čo oslovilo aj skladateľov nasledujúceho obdobia. Do procesu modernizácie poézie pre deti sa zapojila staršia generácia, ako K. Bendová, E. Čepčková, J. Smrek, ale najmä mladšia, ako J. Stacho, L. Feldek, M. Válek, M. Ferko, J. Pavlovič, T. Janovic, D. Harmanová, M. Topolská.²⁰ Nastáva aj rozvoj umeleckého hudobného školstva zakladaním ľudových škôl umenia s potrebou inštruktívnej literatúry pre deti a mládež. Práve s textami vyššie uvedených autorov sa môžeme stretnúť v piesňach nielen v učebniciach hudobnej výchovy, ale v spevníkoch pre materské školy²¹ a inštruktívnej piesňovej literatúry pre LŠU. Medzi doteraz používané zbierky a cykly piesní môžeme zaradiť: T. Hirner *Hore grúňom, dolu grúňom* (1955),

15 MÁTEJ, Jozef et al. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976, s. 386.

16 JESENIČOVÁ, Soňa. Hudba v časoch neslobody. Indoktrinácia piesňou. *Hudobný život*, 2022, roč. LIV, č. 5, s. 31.

17 GREGOR – SEDLICKÝ 1973, op., cit., s. 183.

18 SLIACKY 2013, op., cit., s. 204.

19 Ibid, s. 186.

20 STANISLAVOVÁ, Zuzana et al. *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež po roku 1960*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010, s. 20.

21 *Na radosť deťom* piesne pre materské školy (1955) zostavil A. Šebestík, *Spievanky: piesne pre deti materských škôl a 1. postupového ročníka* (1959) zostavila L. Szabadiová-Ambrušová a iné.

D. Kardoš *Pomôžeme slávikovi* (1958), J. Kowalski *Zverníček* (1958), O. Ferenczy: *Spievaná abeceda* (1960), Burlas: *Deti z nášho domu* (1964), J. Meier *Mojím deťom* (1970), menej známy cyklus od K. Elberta *Mame* 8 pesničiek pre deti a samostatné piesne od V. Wicka, F. Alvína, M. Nováka, A. Zemanovského a iných.²²

Ján Valašťan-Dolinský

Ján Valašťan-Dolinský sa narodil 15. februára 1892 v slovenskej rodine v dedine Telegerendáš (Gerendáš) pri maďarsko-rumunských hraniciach, kde získal základné vzdelanie.²³ Od roku 1909 študoval v Arade na Štátnom učiteľskom ústave (Preparandia, 1812), ktorý bol prvým v Európe,²⁴ a po jeho ukončení sa stal kvalifikovaným učiteľom na nižšom stupni škôl s vyučovacím jazykom maďarským a rumunským. V rámci štúdia získal aj základné hudobné vzdelanie²⁵ u prof. Mateja Zoltaia, ktoré si po jeho skončení rozvíjal súkromne.²⁶ Na podnet svojho priateľa a hudobného skladateľa Jána Krasku Zápotockého prišiel v roku 1913 na územie Slovenska a ako učiteľ vystriedal niekoľko pôsobísk (Hrachovište, Brezová pod Bradlom, Vrbové, Beckov). V roku 1928 sa usadil v Martine, kde získal miesto ako učiteľ a neskôr riaditeľ štátnej ľudovej školy. Zo zdravotných dôvodov odišiel v roku 1951 do dôchodku a následne sa v roku 1952 presťahoval do Limbachu a v roku 1958 do Hlohovca. Zomrel 2. marca 1965 v Nitre.²⁷

Bol významným zberateľom a upravovateľom ľudových piesní, skladateľom, básnikom, dirigentom, pedagógom, hudobným kritikom, organizátorom hudobného života a propagátorom esperanta.²⁸ Najvýznamnejšia je jeho zborová tvorba, najmä úpravy ľudových piesní pre mužské, ženské, miešané a detské zbory a capella alebo so sprievodom a úpravy ľudových piesní pre jednohlas, kánon alebo viachlas, ktoré vytvoril pre potreby vyučovacej praxe.²⁹ Okrem uvedeného napísal vokálnu, inštrumentálnu, evanjelickú duchovnú hudbu, scénickú hudbu k detskému divadlu a iné. Je autorom príspevkov, recenzií, kritik a hudobno-redaktorských príloh časopisov, hudobno-pedagogickej literatúry

22 PROCHÁZKOVÁ, Martina. Skladateľ-pieseň-dieťa. In BELIČOVÁ, Renáta (ed.). *Hudobný život na Slovensku – kontinuita či diskontinuita?*. Žilina: KH FPV ŽU, 2007, s. 167–171.

23 MACHUTOVÁ, Dominika. Poohliadnutie za Jánom Valašťanom-Dolinským. In KOLOŠTOVÁ, Mariana – PAZÚRIK, Milan (eds.). *Cantus Choralis slovac 2020: zborník príspevkov zo XIV. medzinárodného sympózia o zborovom speve október 2020*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2021, s. 169–170.

24 ARADCityGuid. *The Romanian Preparandia* [online], © 2014 Dostupné z: https://www.aradcityguide.ro/en/_/historical-monument/romanian-preparandia/ [cit. 2022-09-22].

25 Štúdium obsahovalo hudobno-teoretické predmety, spev, hru na organe, husliach, klavíri alebo harmóniu.

26 MACHUTOVÁ 2021, op., cit., s. 170.

27 Ibid.

28 MICHÁLEK, Slavomír. Ján Valašťan-Dolinský. In KRAJČOVIČOVÁ, Natália et al. *Do pamäti národa: osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2003, s. 623.

29 SEDLICKÝ, Tibor. Hudobnopedagogická činnosť Jána Valašťana-Dolinského. In LEHOTSKÁ, Miriam – MUNTÁG, Emanuel (eds.). *Hudobný archív 13: zborník zo seminára k 100. výročiu narodenia Jána Valašťana-Dolinského a 50. výročia úmrtia prof. Miloša Ruppeldta*. Martin: Matica slovenská, 2000, s. 9–19.

(spevníky, učebnice, metodické príručky a učebné pomôcky), básní, prekladov básní a románů do esperanta a iné.³⁰

Umelé detské piesne Jána Valaštana-Dolinského

„Spojenie slova a hudby je jedným z najprirodzenejších spôsobov umeleckého stvárnenia istej skutočnosti a azda najprirodzenejšou formou, ktorou túto syntézu možno realizovať je pieseň *Interakcia slova a hudby komunikáciu s detským adresátom dynamizuje, zjednodušuje a zintenzívňuje*.“³¹

Jeho vzťah k detskému interpretovi sa prejavil nielen v úpravách ľudových piesní pre potreby hudobnej výchovy na školách alebo zborový spev, ale aj v tvorbe umelých piesní, ktoré vytvoril a venoval svojim vnúčatám. Napísal dva cykly, ktoré sa zatiaľ nachádzajú v rukopise. Prvým je, podľa I. Tvrdoňa, nepomenovaný cyklus (1955) piatich piesní, ktorého počet šesť bol v príspevku Dominky Machutovej *Poohliadnutie za Jánom Valaštanom-Dolinským* nesprávne uvedený, pretože vychádzala z príspevku I. Tvrdoňa *Umelá pieseň v tvorbe Jána Valaštana-Dolinského*, v ktorom šiestou časťou bol označený titulný list a nie pieseň. Druhým cyklom je *Zavri svoje sivé očka* (1964), ktorý obsahuje tri piesne.

Nepomenovaný cyklus (1955)

Prvý cyklus tvoria štyri umelé piesne a jedna úprava ľudovej piesne. Na titulnej strane prvého z dvoch rukopisov (1955, 1964) sa nachádza venovanie *Eubinke na uspávanie bábičky*, ktoré možno považovať aj za názov, ktorý doposiaľ zostal nepovšimnutý.

Prvá pieseň v prvom autografe (1955) má názov *Svrček*,³² v druhom (1964) je v poradí šiesta ako *Umoknutý svrček*³³ a obe sú venované Borkovi. Slová pochádzajú z básne Ľudmily Podjavorinskej *Pršalo z večera* zo zbierky *Isli svrčky poza bučky*. V rukopisoch zborovej tvorby sa nachádza pieseň v dvoch verziách pod názvom *Pršalo z večera*³⁴ pre detský zbor a capella (1928) a pre sólový spev s klavírnym sprievodom (1929).

Dolinský zhudobnil z 12 strofickej básne prvú strofu, z druhej strofy prvé dvojveršie a predpokladáme, že druhého dvojveršia je sám autorom. V strofách sa vyskytuje pravidelný 9 slabičný verš so združeným rýmom. Melodický tok je sylabický, verš tvorí trojtaktovú frázu, dvojveršie polovetu. Forma je jednodielna – 12 taktová periodická veta:

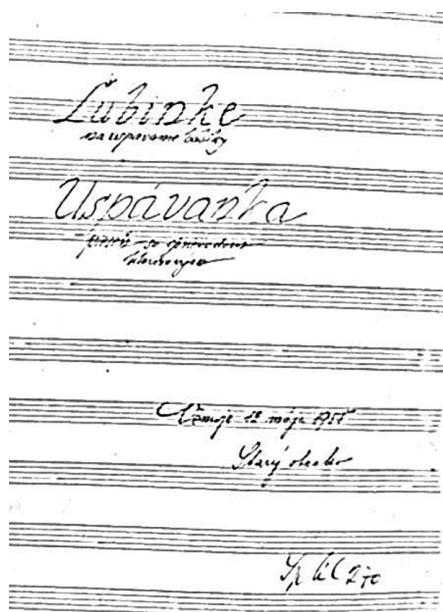
30 Ibid, s. 15–18.

31 PROCHÁZKOVÁ, Martina. Nonsense a jazykový vtip ako inšpiračný zdroj vo vokálnej tvorbe jubilujúcich slovenských hudobných skladateľov pre deti. In KOZEL, David – STEINMETZ, Karel (eds.). *Janáčkiana 2016. Sborník z 33. ročníku muzikologické konference Janáčkiana 2016*. Ostrava: Pedagogická fakulta, 2017, s. 145.

32 VALAŠTAN-DOLINSKÝ, Ján. *Svrček*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/3-1, s. 1.

33 VALAŠTAN-DOLINSKÝ, Ján. *Umoknutý svrček*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 6.

34 VALAŠTAN-DOLINSKÝ, Ján. *Pršalo z večera*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/1-V-51, s. 19 a 34.

Obr. 1 Ján Valaššan-Dolinský: Titulný list nepomenovaného cyklu.

Zdroj: SNK – LA, fond Ján Valaššan-Dolinský, sign. A XLIII/3-2.

predvetie (6t), závetie [:6t:], ktoré sa opakuje, introdukcia (3t) a dohra (3t) v podobe rozšírenej kadencie. Pre určenie formovej stránky vychádzame z definície, že jednodielna piesňová forma tohto typu je „ako dvanásťtaktová perióda s dvoma rovnakými alebo podobnými šesťtaktovými polovetami...“.³⁵ Pieseň je strofická v tónine Es dur vo verzii *Svrček* a E dur vo verzii *Pršalo z večera*, tempo Non allegro ♩ = 150, striedanie 3/8 a 5/8 taktu vychádza z textu a nespôsobuje spevákovi žiadne problémy. Klavírny part je dvoj-, troj- a štvorhlasný, v takte 9 päťhlasný s melódiou vo vrchnom hlase, ale v taktach 6 a 15 sa objavuje akýsi kontrapunkt k nej. Rozsah speváckeho partu verzie *Svrček* je d¹–es² a verzie *Pršalo z večera* dis¹–e². Melódia sa pohybuje prevažne v sekundových postupoch s občasnými ascendentnými terciovými a kvartovými intervalmi, pričom verzia v E dur je po vokálno-technickej stránke náročnejšia pre detského interpreta.

Text piesne *Svrček/Umoknutý svrček*³⁶

*Pršalo z večera, ninini,
umokli svrčkovi periny.
Zmokla mu halienka, jejeje,
kdeže sa na nôcku podeje?*

*Keby len halienka na blate,
ale i gajdence zaliate!
Vyskočí slniečko, dududu,
Zasa tie gajdence zahudú*

35 ADAMKO, Rastislav. *Náuka o hudobných formách*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2019, s. 37.

36 PODJAVORINSKÁ, Ludmila. *Pršalo z večera*. In *Isli svrčky poza bučky*. Zlatý fond denníka SME [online], © 1997–2018. Dostupné z: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/3081/Podjavorinska_Isli-svrcky-poza-bucky/4 [cit. 2022-09-22].

Obr. 2 Ján Valaštan-Dolinský: *Umoknutý svrček*.

Zdroj: SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 6.

Druhá pieseň je prvom autografe *Lastovičky*,³⁷ rovnaký názov má aj v druhom, len je v poradí siedma a v rukopise zborovej tvorby sa nachádza verzia pre sólový spev a klavír pod názvom *Lastovičkám*.³⁸ Je venovaná Drahoškovi a Slávkovi. Pieseň tvoria tri strofy, ktorých autorom prvej je Nitran, bližšie nezistený autor, druhej a tretej Dolinský.

V strofách ide o striedanie 8 a 5 slabičných veršov s prerývaným rýmom. Štruktúra melódie je sylabická, verš tvorí dvojtaktovú frázu a dvojveršie polovetu. Forma je jednodielna periodicky stavaná 8 taktová veta: predvetie (4t), závetie [:4t:], ktoré sa opakuje, introdukcia (4t) a dohra (4t) – rozložený tonický akord. V tomto prípade vychádzame z formového typu jednodielnej piesňovej formy, ktorá je „ako osemtaktová perióda s dvoma rovnakými alebo podobnými štvortaktovými polovetami...“³⁹ Pieseň je strofická v tónine Es dur, verzia pod názvom *Lastovičkám* je v E dur, tempo Non allegro a takt 2/4. Klavírny part je prevažne dvoj-, troj- a štvorhlasný, len v takte 5 päťhlasný s melódiou vo vrchnom hlase, ale v taktach 9 a 11 sa objavuje melódia kontrapunkticky vedená k vokálnemu partu. Rozsah speváckeho partu es¹–es² (v E dur e¹–e²) s náročnými sekundovými krokmi v hlasovej polohe b¹–es² a intervalom sexty smerom nadol (es²–g¹), pričom verzia v E dur je po vokálno-technickej stránke náročnejšia pre detský hlas.

Text piesne *Lastovičky*

Zbohom, zbohom lastovičky,
šťastnú cestu vám.
Nerady, viem odlietať,
smutno je i nám.

Bývali ste z jari, v lete,
našou pod strechou,
zbúdzali nás štebotaním,
malých leňochov.

Na jar zasa prídte do nás,
našu pod strechu,
prídte, prídte lastovičky,
nám na útechu.

37 VALAŠTAN-DOLINSKÝ, Ján. *Lastovičky*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/3-1, s. 2.

38 VALAŠTAN-DOLINSKÝ, Ján. *Lastovičkám*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/1-V-51, s. 33.

39 ADAMKO 2019, op., cit., s. 37.

40 VALAŠTAN-DOLINSKÝ, Ján. *Lastovičky*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 7.

Obr. 3 Ján Valaštan-Dolinský: *Lastovičky*⁴⁰

Zdroj: SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 7.

Tretia pieseň v prvom autografe je *Uspávanka*,⁴¹ s rovnakým názvom v poradí piata sa nachádza v druhom autografe a je venovaná Jelke. Autorom slov je Valaštan-Dolinský. V rukopisoch zborovej tvorby sa nachádza aj verzia pre spev a klavír pod názvom *Ukoliebakva*.⁴²

Prvá a druhá strofa obsahujú 6 a 7 slabičné verše so združeným rýmom a refrén 5 a 4 slabičné verše s obkročným rýmom. Prvé dvojveršie tvorí začiatok prvej a druhej slohy piesne a druhé dvojveršie sa opakuje spolu s refrénom. Tento spôsob rozdelenia a zhudobnenia textu vychádza z formy piesne. Melodický priebeh je sylabický s veršom, ktorý tvorí dvojtaktovú frázu a dvojveršie vetu. Ich pravidelnosť narušuje vsuvka v refréne v 14. takte – citoslovce popevku *la, la, la*. Forma je jednodielna s trojčlennými štvortaktovými vetami: 4t + [:4t + 5t:], introdukcia (3t) a dohra (6t), pričom druhý a tretí člen tvoria ako keby jeden celok, ktorý je v miernom kontraste k prvej fráze. Melodicky je druhý člen v miernom kontraste k prvému a v treťom sa objavuje náznak návratu úvodného motívu. Pre stanovenie formy tohto typu sme vychádzali z príkladu jednodielnej piesňovej formy, ktorá môže byť „ako trojčlenná veta s tromi štvortaktovými frázami, z ktorých druhá a tretia sú rovnaké alebo podobné a sú v miernom kontraste k prvej fráze...“.⁴³ Klavírny part je prevažne dvoj- a trojhlasný a je zaujímavý tým, že melódia sa nenachádza vo vrchnom hlase, ale v spodnom (takt 8, 10, 12, 15) a ostatné sú realizované akoby kontrapunkt k nemu. Pieseň je strofická, v tónine F dur, tempo Andante ♩ = 80 a takt 2/4. Rozsah vokálneho partu c¹–d² s intervalmi m. 3, č. 4, č. 5 a v. 6 (f¹–d²) smerom nahor, ktoré môžu byť pre detského speváka mierne náročné.

Text piesne *Uspávanka*

*Za večernej chvíli,
v hore biele víly,
krásnu pieseň spievajú,
deťom snúčky spriadajú.*

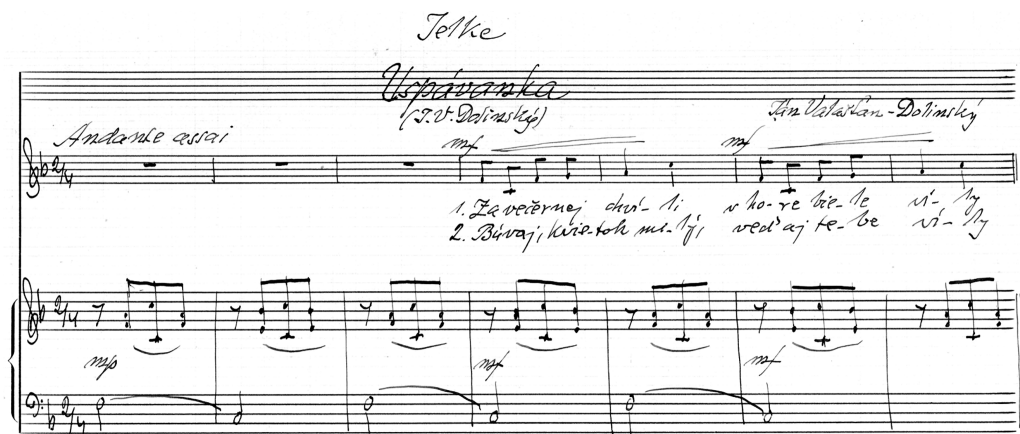
*Ref: Búvaj, búvaj nám,
la, la, la la,
búvaj, búvaj nám.*

*Búvaj kvietok milý,
veď aj tebe víly,
sladký snúček utkajú,
v čílenko ťa bozkajú.*

41 VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Uspávanka*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/3-1, s. 3.

42 VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Ukoliebakva*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/1-V-51, s. 5.

43 ADAMKO 2019, op., cit., s. 37.

Obr. 4 Ján Valaššan-Dolinský: Uspávanka

Zdroj: SNK – LA, fond Ján Valaššan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 5.

Štvrtá pieseň v prvom i druhom autografe je pod názvom *Húsky*⁴⁴ a autor ju venoval Dadkovi. Ide o úpravu ľudovej piesne Anička mlynárova. Text tvoria dve strofy 7, 8 a 4 slabičných veršov a združeného rýmu. Jeden verš tvorí dvojtaktovú frázu a melodický priebeh speváckeho partu je sylabický. Forma je jednodielna nepravidelná, s dvoma nerovnakými členmi 6t + [4t:], introdukcia (6t), dohra (4t). Prvý člen tvoria 3 motívy po dvoch taktach a druhý člen 2 motívy po dvoch taktach, pričom druhý motív druhého člena opakuje tretí (posledný) motív prvého člena. Klavírny sprievod je oproti ostatným jednoduchší, prevažne dvojhlasný a zdvojuje melódiu spevu hrou v oktávach. Novinkou je použitie prírazu v klavírnom parte na prvej dobe nástupu speváckeho partu (takt 7). Pieseň je strofická v tónine d mol, tempo Allegro vivo, rytmus 2/4 a rozsah speváckeho partu cis¹-d².

Ľudovú pieseň *Anička mlynárova* upravili aj Mikuláš Schneider-Trnavský v tónine d mol a Bohuslav Tvrdý v e mol. Každý z nich ju spracoval originálnym spôsobom v závislosti od vlastného kompozičného štýlu a cieľa. Trnavský ako profesionálne vyškolený skladateľ a predstaviteľ slovenskej národnej hudby vytvoril náročnejší spôsob umeleckého vyjadrovania, ktorý sa prejavil aj v jeho úpravách slovenských ľudových piesní, pretože jeho cieľom bolo ich koncertné využitie. Charakteristická je výrazná zvuková intenzita klavírneho sprievodu v niektorých piesňach, v ktorých je klavírny part koncipovaný „v zhustenej zmiešanej faktúre zastupujúcej orchestrálny sprievod, inokedy ostinátom rozložených akordov, či arpeggiami v rubatovom tempe alebo postupom melódie v rozšírených akordoch a oktávach. Pri opakovaní melódií v speváckom parte volil takmer pravidelne prekomponovaný sprievod, nástup speváka pripravil niekoľkotaktovou predohrou. Akcentovanie basovej línie alebo rozkladov akordov v malých hodnotách v širokej harmónii v niektorých z týchto piesní evokujú zvuk cimbalovej muziky. Využívanie ozdobných prvkov, prírazov, bodkovaného rytmu, zvukomaľby; toto všetko robí piesne mimoriadne pôsobivými“⁴⁵

44 VALAŠŠAN-DOLINSKÝ, Ján. *Húsky*. SNK – LA, fond Ján Valaššan-Dolinský, sign. A XLIII/3-1, s. 4.

45 BUGALOVÁ, Edita. Piesňová tvorba Mikuláša Schneidera-Trnavského. In ZEMKO, Ján (ed.). *Vznik a vývin umelej piesne na Slovensku od 19. storočia a jej integrácia vo vzdelávacích a prezentačných programoch umeleckého*

U Tvrdeho, tiež odborne vyškoleného skladateľa, prevažuje akordický sprievod s využívaním trilkov arpeggia, melodických ozdôb skupiniek a poloha speváckeho partu dis¹-e² je náročná pre detského interpreta. Z uvedených dôvodov je klavírny sprievod u oboch na vyššej umeleckej úrovni než u Valaštana-Dolinského a vyššie požiadavky na možnosti detského hlasu ich predurčujú na využitie ako inštruktívnej literatúry vo vyšších ročníkoch primárneho umeleckého vzdelávania alebo nižšieho sekundárneho umeleckého vzdelávania v ZUŠ.

Text piesne *Húsky*

Anička mlynárova,
mášli ty húsky doma,
mášli, mášli?
[:Ved' ti ony za vodičku
zašli, zašli.:]

Zašli ti za vodienku,
zmáčal som si košielenku,
zmáčal, zmáčal,
[:keď som včera večer k tebe
kráčal, kráčal.:]

Obr. 5 Ján Valaštan-Dolinský: *Húsky*

Zdroj: SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 4.

Poslednou piesňou v prvom autografe je *Uspávanka*⁴⁶, ale bez konkrétneho venovania. V druhom autografe sa nachádza ako *Zavri svoje sivé očka*⁴⁷ a je venovaná Jarinke, Ľubke a Marienke. Autorom slov je Štefan Krčméry. V rukopise zborovej tvorby je pod názvom *Uspávanka*⁴⁸ z roku 1928 (slová ľudovej poézie) a nachádza sa aj jej verzia v preklade do esperanta *Lulkanto*.⁴⁹

školsťva I. Banská Bystrica: Katedra vokálnej interpretácie FMU AU v Banskej Bystrici a ŠVK – Literárne a hudobné múzeum v Banskej Bystrici, 2010, s. 111–112.

46 VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Uspávanka*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/3-I, s. 5

47 VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Zavri svoje sivé očka*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 8.

48 VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Uspávanka*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/1-V-51, s. 6-7.

49 VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Lulkanto*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/1-19.

Text piesne *Uspávanka/Zavri svoje sivé očka*

Hajaj, búvaj, malá panna,
hajaj, búvaj až do rána!

Zavri svoje sivé očka,
mesiac svieta do oblôčka.

Hajaj búvaj malá panna,
hajaj búvaj až do rána.

Hajaj, búvaj, malá panna,
hajaj, búvaj až do rána!

Budem si ťa kolísať,
ako tvoja vlastná mati...

Hajaj búvaj malá panna,
hajaj búvaj až do rána.

Lánie, Lánie a Manínke
Zavri svoje sivé očka ...
(Dr. Štefan Krčmery)

Ján Valaštan-Dolinský

Obr. 6 Ján Valaštan-Dolinský: *Zavri svoje sivé očka*

Zdroj: SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 8.

Pieseň tvoria dve slohy s opakovaním prvého dvojveršia, s pravidelným 8 slabičným veršom, v prvej slohe s gramatickým rýmom a v druhej slohe združeným rýmom. Verš tvorí štvortaktovú frázu – polovetu a dvojveršie vetu. Text piesne je prevažne sylabicky spracovaný, ale v niektorých slovách sa nachádzajú jednoduché melizmy: *hajaj, búvaj* na prvých slabikách, *zavri, sivé, budem, mesiac* na poslednej slabike a *kolísať* na strednej. Forma je veľká trojdielna piesňová so skráteným stredným dielom a doslovným opakovaním tretieho: *a* (8t) *b* (4t) *a* [:8t:], introdukcia (2t), dohra (2t). „Veľkú trojdielnú formu v piesňovom repertoári možno nájsť zriedkavejšie... Často je táto forma modifikovaná, teda asymetrická so skrátením, zriedkavejšie predĺžením niektorého dielu... (8+4+8).“⁵⁰ Diel *a* tvorí periodická 8 taktová veta: predvetie (4t) a závetie (4t) a *b* diel 4 taktová veta: predvetie (2t) a závetie (2t). Napriek rovnakému počtu slabík vo veršoch vyplýva skrátenie stredného dielu z odlišnej rytmickej štruktúry melódie. V *a* diele je rytmus zostavený z osminových a štvrtých hodnôt a na jeden takt pripadajú dve slabiky, *b* diel je koncipovaný z osminových a šestnástinových hodnôt a jeden tak tvoria štyri slabiky. Klavírny sprievod sprevádza spevácky part v husľovom kľúči, ktorý je prevažne trojhlasný a občas štvorhlas-

50 ADAMKO 2019, op., cit., s. 42.

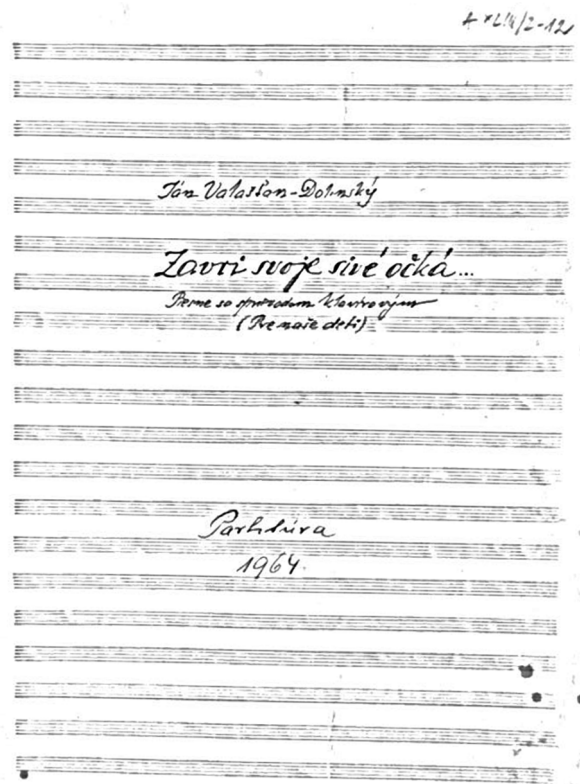
ný. V *b* diele sa objavuje arpeggio v pravej ruke, koruny na posledných dvoch dobách a v dohre akordy na dlhé notové hodnoty. Oproti predchádzajúcim piesňam je sprievod viac prepracovanejší, nekopíruje melódiu spevu, ale má svoj vlastný melodický priebeh koncipovaný kontrapunkticky k spevu, najmä vrchný hlas, ktorý sa pohybuje v dvojčiar-kovej oktáve. Pieseň je strofická v tónine E dur, tempo Andante assai alebo Larghetto ♩ = 75 a takt 4/8. Rozsah speváckeho partu h–cis² s melódiou prevažne ascendentného a descendentného intervalového pohybu. Z dôvodu náročnosti klavírneho sprievodu, ktorý melodicky nepodporuje speváka nie je pieseň vhodná pre začínajúceho speváka.

Piesne z prvého cyklu sú strofické so sylabickým spôsobom zápisu speváckeho partu, okrem piesne *Zavri svoje sivé očka*. Sú melodicky a rytmicky jednoduché, prevažne jednodielnej periodickej stavby s výnimkou piesne *Zavri svoje sivé očka*, ktorá má veľkú trojdielnu piesňovú formu. Nepravidelnosť viet je spôsobená nepravidelným počtom veršov, odlišným rytmickým spracovaním veršov alebo jednotaktovou vsuvkou. Rytmus využíva prevažne osminové a štvrtkové hodnoty s výnimkou metro-rytmických zmien v piesni *Svrček*. Všetky začínajú introdukciou a končia dohrou s klavírnym sprievodom, ktorý obsahuje základné harmonické funkcie a väčšinou podporuje speváka hrou melódie vo vrchnom hlase. V tejto oblasti však môžeme postrehnúť určité zmeny. V piesňach *Umoknutý svrček* a *Lastovičky* sa objavuje melódia v dvoch taktach, ktorá tvorí k spevu akýsi protipohyb, v *Uspávanke* sa nachádza melódia v spodnom hlase a v štyroch taktach sa nachádza melódia, ktorá sa pohybuje kontrapunkticky k spevu a v *Zavri svoje očka* je klavírny part najprepracovanejší, pretože má vlastný priebeh koncipovaný nezávisle od speváckeho partu.

Rozsahovo väčšina piesní presahuje strednú polohu detského hlasu, pričom interpretácie a spevácky sú náročnejšie piesne *Svrček* a *Lastovičky*, a preto sú vhodné pre vokálne disponovaných detských spevákov v primárnom stupni hudobného vzdelávania v ZUŠ alebo aj pre jednohlasý alebo dvojhlasný zbor v základných školách a základných umeleckých školách, o čom svedčí aj spracovanie piesne *Svrček* pre soprány a alty a capella pod názvom *Pršalo z večera*.

Zavri svoje sivé očka (1964)

Obsahom tohto cyklu sú aj piesne z predchádzajúceho cyklu.⁵¹

Obr. 7 Ján Valaššan-Dolinský Titulný list cyklu *Zavri svoje sivé očka*

Zdroj: SNK – LA, fond Ján Valaššan-Dolinský, sign. A. XLIII/2-I-12.

Prvá pieseň *Cicka a Micka* je venovaná Danuške. Slová patria Elene Hronskej, pseudonym, ktorý používala poetička, prozaička a dramatička Elena Čepčeková. Text pochádza z jej básničky *Svetrík pre fúzika*⁵² a tvoria ho 4 strofy, ktorých verše sú striedavo 6 a 8 slabičné s prerývaným rýmom v prvej strofe, združenno-obkročným rýmom v druhej, prerývaným v tretej a striedavo-združeným vo štvrtej. Verš tvorí dvojtaktovú frázu a dvojveršie polovetu s uplatňovaním sylabického spôsobu zápisu melódie. Forma je jednodielna 8 taktová perióda s podobnými štvortaktovými polovetami (4t + 4t), introdukcia (2t), medzihra (1t), dohra (4t). Klavírny part je počas spevu prevažne dvojhlasný, občas trojhlasný, neobsahuje melódiu speváckeho partu, ale prináša inú, kontrapunkticky vedenú k nej. Pieseň je strofická v tónine C dur, takt 2/4 a tempo Allegro moderato. Rozsah speváckeho partu c¹–c² so zostupnou intervalovou štruktúrou melódie.

51 Poradie piesní: *Mačky, Cicka a Micka, Mucha a pavúk, Húsky, Uspávanka, Umoknutý svrček, Lastovičky a Zavri svoje sivé očka*.

52 ČEPČEKOVÁ, Elena. *Svetrík pre fúzika. Včielka*, 1959, roč. 1, č. 1, s. 6.

Text piesne *Cicka a Micka*

*Pletie Cicka, pletie Micka
pletú teplý sveter,
vlny si už namotali,
celý kilometer.*

*Pletie Cicka, pletie Micka,
od samého rána.
Pletú sveter maľovaný
pre Fúzika, pána.*

*Jednou labkou, druhou labkou,
konca nemá vari?
Svetlá farba, tmavá farba,
až sa v očiach marí!*

*Jedno kľbko, druhé kľbko,
slučky na hrdúsky,
už im je aj košík malý,
aj koberec úzky....*

Obr. 8 Ján Valaštan-Dolinský: *Cicka a Micka*

Zdroj: SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 1.

Druhá pieseň *Mačky* je venovaná Evičke. Autor textu nie je uvedený, ale tematika a kompozícia veršov, najmä prvej strofy má podobnosť s básňou *Žart* od Eleny Čepčekovej.⁵³ Text piesne tvoria dve strofy, ktorých prvá je pravidelná 7 slabičná a druhá 6 a 7 slabičná s použitím gramatického rýmu. Verš tvorí dvojtaktovú frázu a dvojveršie polovetu. Forma je jednodielna periodická s dvoma 4 taktovými podobnými polovetami (4t) + [:4t:] s repetíciou závetia, introdukcia (4t), dohra (3t). Z dôvodu menšieho počtu slabík v prvom dvojverší druhej strofy a odlišných slovných prízvukov bolo potrebné na začiatku druhej slohy piesne modifikovať rytmus v speváckom parte – namiesto osminových hodnôt štvrtové. Klavírny sprievod anticipuje v introdukcii melodické motívy zo speváckeho partu v unisone a pred jeho nástupom sa nachádza spomalenie a fermáta. Počas spevu je sprievod prevažne dvojhlasný a trojhlasný, melodický hlas je v predvetí vo vrchnom hlase, v závetí v strednom a nad ním sa nachádza odlišne koncipovaný vrchný hlas akoby nadhlas k melodickéj línii. Pieseň je strofická v tónine A dur, takt 2/4 a tempo

⁵³ *Jedna mačka, dve mačky, najedli sa omáčky/a zaspali blažene, na povale na sene. /Keď to myši zbadali, hneď si všetko zráтали./Spravili žart prostý, zviazali im chvosty.*

ČEPČEKOVÁ, Elena. *Zrkadielka*. Bratislava: Mladé letá, 1987, s. 115.

Moderato $\text{♩} = 105$. Rozsah speváckeho partu e^1-h^1 s melódiou vzostupného intervalového a sekundového pohybu s opakovaním tónov rovnakej výšky.

Text piesne

*Jedna mačka, dve mačky,
Sadli si do hojdačky,
Tak sa dlho hojdali,
Až kožušky zodrali.*

*Potom milé mačky,
K mamičke šli plačky:
Na kožuštek zodratý,
Prišla im záplaty.*

Moderato $\text{♩} = 105$

Mačky

1. *Jedna mačka, dve mačky, sa-dli si, do*
2. *Po-ťom mi-lé ma-čky k ma-mičke šli*

Obr. 9 Ján Valaštan-Dolinský: *Mačky*

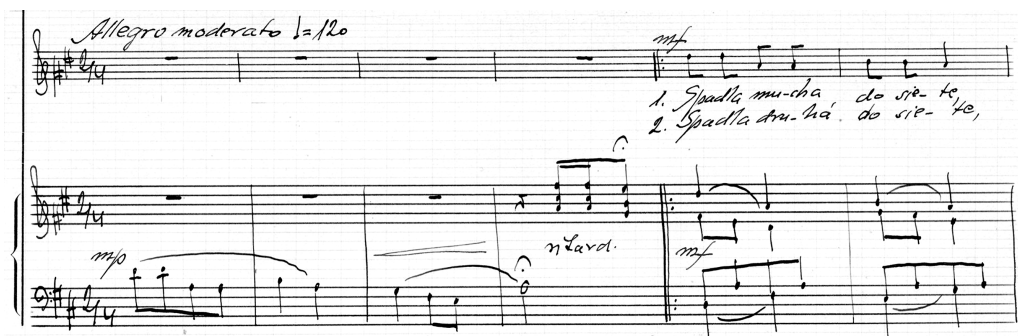
Zdroj: SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 2.

Tretia pieseň *Mucha a pavúk* je na slová Daniela Neumanna a vyznačuje sa jednoduchosťou kompozície veršov. Pieseň tvoria dve strofy, v ktorých sa strieda 7 a 5 slabičný verš s prerývaným rýmom. Jeden verš tvorí dvojtaktovú frázu a dvojveršie polovetu. Spôsob zhudobnenia textu je sylabický. Forma je jednodielna 8 taktová periodicky stavaná veta s dvoma rovnakými polovetami (4t) + (4t), introdukcia (4t), generálna pauza (1t) a dohra (5t). Jednotaktová generálna pauza ako vsuvka pred posledným taktom druhej polovety slúži ako moment prekvapenia a na zvýšenie napätia, ktoré vychádza z obsahu textu: *urobil jej: [] ham!; i tej spravil: [] ham!* Prvé dvojveršie tvorí predvetie a druhé dvojveršie závetie, ktoré sa líši od prvého kadenciou. Pieseň je strofická v tónine D dur, takt 2/4 a tempo Allegro moderato $\text{♩} = 120$. Klavírny sprievod je v introdukcii jednohlasný, počas spevu trojhlasný s melódiou vo vrchnom hlase, v dohre dvojhlasný s melódiou v oktávach a prírazom v predposlednom takte. Rozsah speváckeho partu d^1-d^2 s melódiou zostupného intervalového charakteru, podobne ako prvá pieseň s opakovaním tónov rovnakej výšky.

Text piesne *Mucha a pavúk*

Spadla mucha do siete,
už bol pavúk tam,
miesto aby pomáhal
urobil jej: ham!

Spadla druhá do siete,
zas' bol pavúk tam,
nepomáhal ani tej,
i tej spravil: ham!

Obr. 10 Ján Valaštan-Dolinský: *Mucha a pavúk*

Zdroj: SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 3.

Piesne z druhého cyklu sú strofické, ich forma je jednodielna periodická s krátkou introdukciou a dohrou, jednoduchou melódiou a rytmom, ktorý vyžíva osminové a štvrté hodnoty. Aj v týchto piesňach vidieť v spracovaní klavírneho partu určité zmeny. V piesni *Mucha a pavúk* opakuje klavírny sprievod melódiu vo vrchnom hlase, v piesni *Mačky* prechádza z vrchného hlasu do stredného, ku ktorému potom vrchný tvorí akýsi kontrapunkt a v piesni *Cicka a Micka* je sprievod koncipovaný melodicky v protipohybe k speváckemu partu, a nepodporuje speváka. Rozsahovo sa piesne pohybujú prevažne v strednej hlasovej polohe a oproti predchádzajúcemu cyklu sú technicky menej náročné, ale zato vyžadujú určitú úroveň hudobných schopností, aby spevák dokázal spievať melódiu aj bez melodickej opory hry na klavíri. Piesne sú vhodné pre deti predškolského veku za pomoci hry melódie piesne na nástroji a prípravných a prvých ročníkov primárneho hudobného vzdelávania v ZUŠ, nielen s hrou melódie piesne, ale aj s klavírnym sprievodom, čo by malo prispieť k rozvíjaniu hudobných schopností.

Záver

Vývoj umelej detskej piesne prešiel na Slovensku zložitým obdobím, ktoré okrem historicko-spoločenských udalostí ovplyvňovala aj kvalita veršovanej tvorby v spisovnom jazyku, vývoj hudobného myslenia a kompozičné vzdelanie a spôsobilosti slovenských skladateľov. Podľa zriadenia a politického systému štátu boli na Slovensku preferované umelé piesne edukatívneho a národného, náboženského a nacionalistického alebo budovateľského a propagandistického charakteru. Tvorba piesní bola vždy podmienená

ich využitím, ktoré bolo primárne určené na vzdelávanie v národných, ľudových, meštianských a neskôr základných školách, ale aj v detských opatrovaniach, neskôr materských školách a nakoniec i v ľudových školách umenia. Výnimku predstavujú piesne z cyklov Valaštana-Dolinského, ktoré boli vytvorené pre potešenie vnúčať a nesledovali žiadne z cieľov potrebných pre tvorbu spevníkov a učebníc, len radosť zo spievania.

Z analýzy piesní dvoch piesňových cyklov vyplýva, že ich rozsah a tessitúra sa pohybujú v polohe, ktorá zodpovedá a vyhovuje polohe detského hlasu a svedčí o znalosti autora o správnej hlasovej funkcii a možnostiach detského hlasu v sólovom, či zborovom speve. Z uvedeného dôvodu by sme sa prikláňali, na rozdiel od Tvrdóna, ktorý odporúča na publikovanie umelé piesne *Nechodievaj popred nás*, ktorá však už bola publikovaná s klavírnou úpravou Mikuláša Schneidera-Trnavského⁵⁴ a *Potecha*,⁵⁵ práve jeho detské umelé piesne za účelom obohatenia vokálnej literatúry pre deti, na predprimárnom stupni vzdelávania a primárnom stupni hudobného vzdelávania. Piesne tvoria významnú etapu v tvorbe vokálnej literatúry pre deti na začiatku 20. storočia, ktorá upadla do zabudnutia, a v ktorej vidieť vývojové tendencie hudobného myslenia hudobných amatérov, ale aj odborne vzdelaných skladateľov tohto obdobia. Podobný zámer mali aj editori spevníka Kadavého *Malý spevák* (2020) a Ruppeldtových *Venčekov slovenských národných piesní I., II.* (2023, 2024), ktoré publikovali, aby sprostredkovali súčasnej komunite hudobníkov významné diela z histórie školskej a zborov detskej piesňovej literatúry.

Ak by sme mali porovnať uvedené piesne z cyklov s inštruktívnou tvorbou pre deti iných skladateľov, tak vzhľadom k vekovej kategórii, pre ktorú sú vhodné sa podobný cyklus u nikoho nevyskytuje. V tvorbe Mikuláša Schneidra-Trnavského sa však nachádza zbierka 15 pôvodných piesní na slová Ferka Urbánka s názvom *Zo srdca* (1920), ktorých melódie piesní sú inšpirované ľudovou piesňou natoľko, že je možné každú z nich priradiť ku konkrétnemu obrazu a typu ľudovej piesne.⁵⁶ V klavírnom sprievode sa prejavuje imitácia ozdôb cimbalovej hry, cifrovanie melódie huslí a výrazné rytmické alebo melodické vedenie basového hlasu.⁵⁷ Piesne *Jánošíkova žatva*, *Vtáčik v zime*, *V našom dvore na javore* a *Povedz mi dievčatko* sú umelecky náročnejšie piesne s klavírnym partom ako samostatnou výrazovou zložkou.⁵⁸ „Všetky piesne sú intonačne nenáročné a nepresahujú normálny hlasový rozsah.“⁵⁹ Je v nich cítiť „spontánnosť invencie na jednej strane a pôvodný pedagogický zámer na druhej strane“⁶⁰ Pieseň *Vtáčik v zime*, ktorá sa pohybuje d¹–g², ale aj *Ružičky*, *Keby som bol vtáčkom* sú pre dnešnú nerozospievanú mládež náročné, vzhľadom

54 VALAŠTAN-DOLINSKÝ, Ján – SCHNEIDER-TRNAVSKÝ, Mikuláš. *Nechodievaj popred nás*. Turčiansky sv. Martin: Ján Geryk, 1937.

55 TVRDOŇ, Igor. Umelá pieseň v tvorbe Jána Valaštana-Dolinského. In LEHOTSKÁ, Miriam – MUNTÁG, Emanuel (eds.). *Hudobný archív 13: zborník zo seminára k 100. výročiu narodenia Jána Valaštana-Dolinského a 50. výročia úmrtia prof. Miloša Ruppeldta*. Martin: Matica slovenská, 2000, s. 52–54.

56 BOKESOVÁ, Zdenka. *Mikuláš Schneider-Trnavský*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení, 1952, s. 54.

57 Ibid, s. 24.

58 ŠAMKO, Jozef. *Mikuláš Schneider-Trnavský*. Bratislava: Štátne hudobné nakladateľstvo, 1965, s. 111.

59 BOKESOVÁ 1952, op., cit., s. 33.

60 ŠAMKO 1965, op., cit., s. 111.

k rozsahu piesní,⁶¹ ascendentným a descendentným intervalovým skokom v spevákovej kantiléne, zhustenej sadzbe klavírneho sprievodu, ktorý nie vždy obsahuje melódiu spevákkeho partu⁶² a cieľom, ktoré hoci sledovali edukačné využitie našli svoje uplatnenie prevažne v koncertnej praxi. Aj z uvedených dôvodov je pieseň *Keby som bol vtáčkom* zaradená v tematických plánoch z hudobnej výchovy v ZŠ a hudobnej náuky v ZUŠ v 5. roč. len na počúvanie.

Na slovenskom trhu je veľký nedostatok jednoduchých piesní v adekvátnej polohe pre detský hlas s nenáročným klavírnym sprievodom a zaujímavým a vtipným textom. Výber kvalitnej textovej predlohy bol pre Jána Valaštana-Dolinského vždy veľkou prioritou a inšpiračným zdrojom. V piesňach pre deti využil hodnotné texty známych básnikov (Š. Krčméry, L. Podjavorinská E. Hronská alias E. Čepčeková), ale aj menej známych (Nitran, D. Neumann), niektoré aj sám tvoril alebo sa na nich spolupodieľal. Voľbou chytľavej jednoduchej a spevnej melódie, uplatnením primeraných kompozičných prostriedkov pri zhudobňovaní textu a jednoduchého harmonického sprievodu vytvoril útvary, ktoré by nemali upadnúť do zabudnutia. Hoci jeho detská piesňová tvorba nie je do počtu bohatá v rámci štúdia a komparácie piesní z rôznych rukopisov je viditeľné ako skladateľ pracoval na tvorbe jednotlivých piesní a prispôboval ich dispozíciám a hlasovým schopnostiam detských spevákov. Podobne pracoval na koncepcii klavírneho sprievodu, ktorý sa v piesňach prezentuje od jednoduchého sprievodu s imitáciou melódie vo vrchnom hlase, cez uvádzanie melódie v strednom a spodnom hlase ku koncepcii vrchného hlasu ako kontrapunktu k melódii a sprievodu v protipohybe so speváckym partom. Predpokladáme, že piesne tvoril v priebehu svojho života, pretože len u dvoch piesní je datovaný ich vznik (*Zavri svoje sivé očka* 1928 a *Svrček* 1955), z čoho sa nedá vydedukovať nejaký kompozičný vývoj, keďže pieseň zo skoršieho obdobia je v spracovaní klavírneho sprievodu náročnejšia než z neskoršieho.

Bibliography

- ADAMKO, Rastislav. *Náuka o hudobných formách*. Ružomberok, VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2019.
- ARADCityGuid. *The Romanian Preparandia* [online], © 2014 [cit. 2022-09-22]. Dostupné z: https://www.aradcityguide.ro/en/_/historical-monument/romanian-preparandia/
- BANÁRY, Boris. Piesňová tvorba Ľudovíta Vansu, Milana Licharda a Miloša Lihoveckého v kontexte hudby slovenského národného obrozenia. In ZEMKO, Ján (ed.). *Vznik a vývin umelej piesne na Slovensku od 19. storočia a jej integrácia vo vzdelávacích a prezentačných programoch umeleckého školstva I*. Banská Bystrica: Katedra vokálnej interpretácie FMU AU v Banskej Bystrici a ŠVK – Literárne a hudobné múzeum v Banskej Bystrici, 2010, s. 10–47.
- BOKESOVÁ, Zdenka. *Mikuláš Schneider-Trnavský*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení, 1952.

61 *Hoj, vlast' moja!* e¹–e², *Povedz mi dievčatko...* d¹–e², *Drotárik* e¹–f², *Keby som bol vtáčkom* c¹–f², *Mám ja kosu nakutú* b–e², *Oráč* c¹–f², *Ružičky* d¹–f², *Vtáčik v zime* d¹–g², *Šuhaju, šuhaju* e¹–e², *V našom dvore na javore...* e¹–g², *Sedí kukuk...* f¹–g², *Dievča húsky páslo...* h/e¹–e².

62 *Junák, Drotárik, Povedz mi dievčatko...*, *Jánošíková žatva a V našom dvore na javore*.

- BUGALOVÁ, Edita. Piesňová tvorba Mikuláša Schneidra-Trnavského. In ZEMKO, Ján (ed.). *Vznik a vývin umelej piesne na Slovensku od 19. storočia a jej integrácia vo vzdelávacích a prezentačných programoch umeleckého školstva*. 1. Banská Bystrica: Katedra vokálnej interpretácie FMU AU v Banskej Bystrici a ŠVK – Literárne a hudobné múzeum v Banskej Bystrici, 2010, s. 106–134.
- ČEPČEKOVÁ, Elena. Svetrík pre fúzika. *Včielka*, 1959, roč. 1, č. 1, s. 6.
- ČEPČEKOVÁ, Elena. *Zrkadielka*. Bratislava: Mladé letá, 1987.
- GREGOR, Vladimír – SEDLICKÝ, Tibor. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha: Supraphon, 1973.
- HOCHÉL, Peter. *Slovenský skladateľ deťom. Tvorba do roku 1945*. Dizertačná práca, vedúci Boris Banáry. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta, Katedra hudby, 2006.
- JESENIČOVÁ, Soňa. Hudba v časoch neslobody. Indoktrinácia piesňou. *Hudobný život*, 2022, roč. LIV, č. 5, s. 30–33.
- KOČIŠOVÁ, Renáta. Estetické myslenie u dvoch generácií priekopníkov slovenskej hudby Európy „Liedertafel“ a domáci kult ľudovej piesne. In KOPČÁKOVÁ, Slávka – KVOKAČKA, Adrián (eds.). *Súradnice estetiky, umenia a kultúry III: európske estetické myslenie a umelecká tvorba: pramene, metamorfózy a ich relevancia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2018, s. 164–175.
- MACHUTOVÁ, Dominika. Poošliadnutie za Jánom Valašťanom-Dolinským. In KOLOŠTOVÁ, Mariana – PAZÚRIK, Milan (eds.). *Cantus Choralis slovacae 2020: zborník príspevkov zo XIV. medzinárodného sympózia o zborovom speve október 2020*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2021, s. 168–195.
- MÁTEJ, Jozef et al. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976.
- MICHÁLEK, Slavomír. Ján Valašťan-Dolinský. In KRAJČOVIČOVÁ, Natália et al. *Do pamäti národa: osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2003, s. 623–626.
- PODJAVORINSKÁ, Ľudmila. Pršalo z večera. In *Isli svrčky poza bučky*. Zlatý fond denníka SME [online], © 1997–2018 Dostupné z: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/3081/Podjavorinska_Isli-svrcky-pozabucky/4 [cit. 2022-09-22].
- PROCHÁZKOVÁ, Martina. Nonsense a jazykový vtip ako inšpiračný zdroj vo vokálnej tvorbe jubilujúcich slovenských hudobných skladateľov pre deti. In KOZEL, David – STEINMETZ, Karel (eds.). *Janáčkiana 2016. Sborník z 33. ročníku muzikologické konference Janáčkiana 2016*. Ostrava: Pedagogická fakulta, 2017, s. 145–152.
- PROCHÁZKOVÁ, Martina. Skladateľ-pieseň-dieťa. In BELIČOVÁ, Renáta (ed.). *Hudobný život na Slovensku – kontinuita či diskontinuita?*. Žilina: KH FPV ŽU, 2007, s. 166–172.
- PROCHÁZKOVÁ, Martina. *Zefektívnenie výučby predmetu hlasová výchova v študijnom programe 1.1.5 "Predškolská a elementárna pedagogika" prostredníctvom motivácie, kreativity a integrácie*. Dizertačná práca, vedúci Irena Medňanská. Ružomberok, Katolícka univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra hudby, 2010.
- SEDLICKÝ, Tibor. Hudobnopedagogická činnosť Jána Valašťana-Dolinského. In LEHOTSKÁ, Miriam – MUNTÁG, Emanuel (eds.). *Hudobný archív 13: zborník zo seminára k 100. výročiu narodenia Jána Valašťana-Dolinského a 50. výročia úmrtia prof. Miloša Ruppeldta*. Martin: Matica slovenská, 2000, s. 9–21.
- SEDLICKÝ, Tibor. Pohľad na historický vývoj spevníkov, učebníc a metodických príručiek pre vyučovanie hudobnej výchovy na základnej škole na Slovensku. In LIPTÁK, Teodor (ed.). *Učebnice, učebné pomôcky a programy pre hudobnú výchovu*. Prešov: Katedra hudobnej výchovy Pedagogickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Prešove, 1993, s. 34–49.

- SLIACKY, Ondrej. *Dejiny slovenskej literatúry pre deti do roku 1960*. Bratislava, Literárne informačné centrum, 2013.
- STANISLAVOVÁ, Zuzana, et al. *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež po roku 1960*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010.
- ŠAMKO, Jozef. *Mikuláš Schneider-Trnavský*. Bratislava: Štátne hudobné nakladateľstvo, 1965.
- TVRDOŇ, Igor. Umelá pieseň v tvorbe Jána Valaštana-Dolinského. In LEHOTSKÁ, Miriam – MUNTÁG, Emanuel (eds.). *Hudobný archív 13: zborník zo seminára k 100. výročiu narodenia Jána Valaštana-Dolinského a 50. výročia úmrtia prof. Miloša Ruppeldta*. Martin: Matica slovenská, 2000, s. 51–55.

Sources

- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Cica Micka*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 1.
- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Húsky*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 4.
- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Húsky*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/3-1, s. 4.
- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Lastovičkám*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/1-V-51, s. 33.
- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Lastovičky*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 7.
- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Lastovičky*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/3-1, s. 2.
- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Lulkanto*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/1-19.
- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Mačky*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 2.
- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Mucha a pavúk*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 3.
- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Pršalo z večer*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/1-V-51, s. 19 a 34.
- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Svrček*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/3-1, s. 1.
- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Titulný list*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/3-2.
- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Titulný list Zavri svoje sivé očka*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12.
- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Ukoliebakva*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/1-V-51, s. 5.
- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Umoknutý svrček*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 6.
- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Uspávanka*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/3-1, s. 3.
- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Uspávanka*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 5.
- VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Uspávanka/Zavri svoje sivé očka*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/1-V-51, s. 6-7.

VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Uspávanka/Zavri svoje sivé očka*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/3-1, s. 5.

VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján. *Zavri svoje sivé očka*. SNK – LA, fond Ján Valaštan-Dolinský, sign. A XLIII/2-I-12, s. 8.

VALAŠŤAN-DOLINSKÝ, Ján, SCHNEIDER-TRNAVSKÝ, Mikuláš. *Nechodievaj popred nás*. Spevom hučte, doliny: edícia slovenských piesní pre klavír a spev. Turčiansky sv. Martin: Ján Geryk, 1937.

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as image or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.